

УДК 352.075

О. В. Котляревський,
здобувач кафедри економічної теорії, Донецький національний університет

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

O. Kotliarevsky,
Postgraduate of Department of Economic theory, Donetsk National University

DEVELOPMENT OF THE SYSTEM OF ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

Стаття присвячена аналізу сутності та структури системи підприємництва в Україні. Підприємництво як відкрита соціально-економічна система являє собою сукупність суб'єктів господарювання, які діють у національній економіці та системі взаємозв'язків між ними. В дослідженні розглянуто динаміку основних соціально-економічних показників розвитку системи підприємництва. В дослідженні запропоновано схему сучасної структури підприємницької системи України. Проаналізовано класифікації підприємництва залежно від приналежності до сфери підприємництва та від змісту економічної діяльності. Виявлено проблеми сучасної системи підприємництва та запропоновано напрями їх подолання. Істотним недоліком у розвитку сучасної системи підприємництва є структурна диспропорція між кількісним складом суб'єктів господарювання за видами бізнесу та їх внеском у ВВП, а також істотний перекид у сферах діяльності малого і середнього підприємництва в сторону торгівлі.

The article is devoted to the analyzes the nature and the structure of the business in Ukraine. Entrepreneurship as an open socio-economic system is a set of entities that operate in the national economy and the system of relationships between them. The article is highlights the dynamics of basic socio-economic indicators for the development of entrepreneurship. In the research proposed a scheme of modern structure entrepreneurship system of Ukraine. The article is devoted to the analyzed according to the classification of businesses belonging to the field of business and economic activities of the content. The research is devoted to problems of the modern system of entrepreneurship and directions to overcome them. A major shortcoming in the development of modern entrepreneurship system is a structural imbalance between the quantitative composition of entities by type of business and their contribution to the GDP, as well as a significant bias in the areas of small and medium enterprises in the direction of trade.

Ключові слова: підприємництво, суб'єкти господарювання, малий бізнес, середній бізнес, корпоративний бізнес.

Key words: entrepreneurship, economic entities, small business, medium enterprises, corporate business.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Підприємницька діяльність є головною рушійною силою економічного розвитку. Формування системи підприємництва та динаміка головних економічних показників її розвитку відображає стан вітчизняної економіки в цілому. Саме тому дослідження сутності та структури системи підприємництва є актуальним та необхідним для вдосконалення національних комплексних програм з розвитку підприємництва.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемі розвитку системи підприємництва присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних вчених, а саме: Афанасьєва Н., Белопольського М., Дмитриченко Л., Геєця В., Кизима М., Шульги В., Чухна А. та ін.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз сутності та структури системи підприємництва України та дослідження її динаміки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Розвиток сучасної економіки ринкового типу тісно пов'язаний із розвитком системи підприємництва як її головної ланки.

У сучасній науковій літературі існує кілька підходів до періодизації вітчизняного підприємництва. Узагальнюючи їх, можна виділити такі етапи розвитку сучасної системи підприємництва в Україні:

1. Підприємництво брежнєвської епохи (кінець 60-х — 1987 рр.) — обмежений тіньовий приватний сектор, балансуєчий на межі легальної та нелегальної діяльності сектор альтернативної економічної діяльності.

2. Кооперативний етап (1987—1991 рр.) — Часткова локалізація приватного підприємництва при часткових реформах державного сектора в умовах перебудови. Набувши чинності в червні 1988 р., Закон "Про кооперацію" фактично узаконив приватне підприємництво, хоча поняття приватної власності все ще перебувало під забороною. Почала складатися двосекторна модель економіки, що сприяло перетіканню ресурсів з державного сектору в кооперації за вільними ринковими цінами.

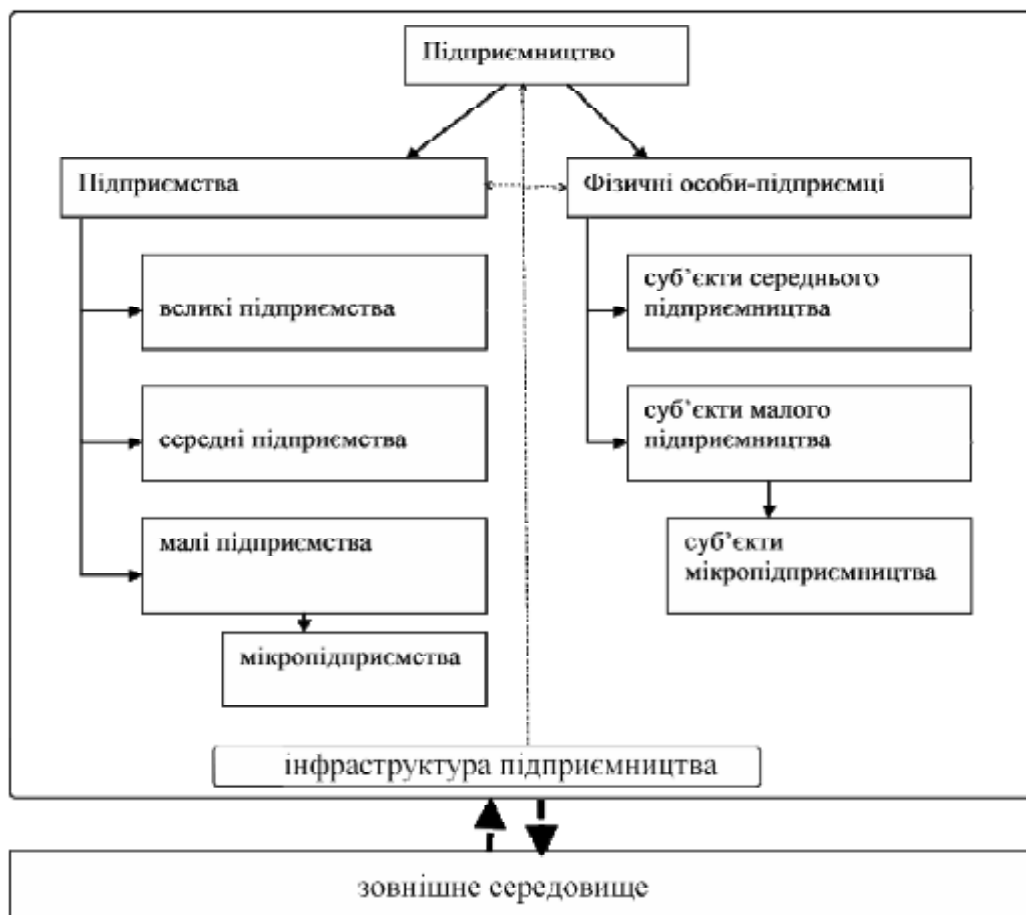

Рис. 1. Система підприємництва

3. Пострадянський етап розвитку системи підприємництва (починаючи із 1991 р). У цей час були зроблені вирішальні кроки в напрямку повної легалізації приватного підприємництва з одночасними спробами радикальних реформ і масової приватизації державних підприємств.

Згідно з чинним законодавством України підприємництво — це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством. З економічної точки зору підприємництво — це ініціативна, творча, самостійна економіч-

на діяльність суб'єкта господарювання, здійснювана в умовах постійного пошуку ефективних комбінацій ресурсів із усвідомленням економічних ризиків з метою реалізації нових ідей, випуску нової продукції заради досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Підприємництво як відкрита соціально-економічна система являє собою сукупність суб'єктів господарювання, які діють у національній економіці та систему взаємозв'язків між ними.

У рамках дослідження систему підприємництва розглядається у найширшому сенсі, тобто усю сукупність господарюючих суб'єктів. Таким чином, об'єктами дослідження є вітчизняні підприємства — великі, середні, малі, у тому числі й мікропідприємства не залежно від організаційної форми та суб'єкти середнього, малого та мікропідприємства як сукупність фізичних осіб-підприємців (рис. 1).

Група виникає з об'єднання акціонерних товариств, серед яких за різними рівнями ієрархії існують материнські та дочірні підприємства. Тобто підприємство може бути як незалежним, так і у складі групи підприємств.

Останніми роками набуває все більшого поширення утворення в Україні груп підприємств, які є продуктом глобалізації та економічної інтеграції, одним з проявів яких є рівень активності саме великого національного бізнесу та його просування за межі країни. За загальносвітовою практикою виділяють три типи груп підприємств:

— транснаціональна група підприємств, тобто група з не менш як двома підприємствами, розташованими у різних країнах;

— група підприємств-резидентів, усі підприємства якої розташовані на одній національній території;

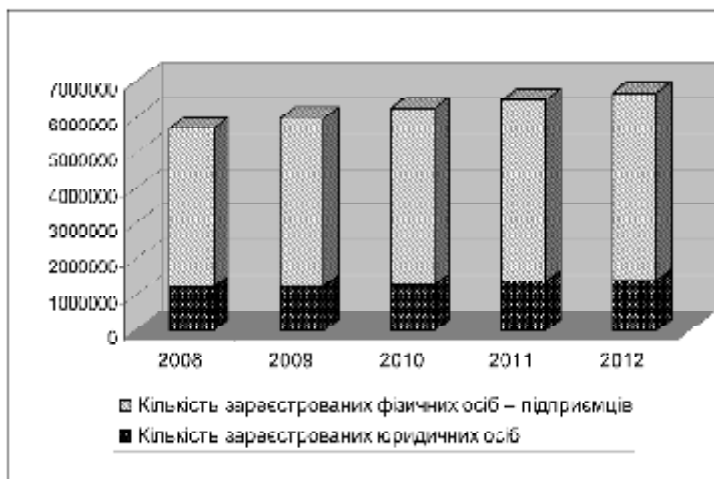

Рис. 2. Загальна кількість зареєстрованих суб'єктів господарської діяльності

— частина транснаціональної групи підприємств, розташована на національній території.

Підсумовуючи зазначене, можна сказати, що сьогодні в Україні підприємництво є ринковою діяльністю, що здійснюється такими його суб'єктами:

- фізична особа — підприємець;
- мале підприємство, у тому числі мікропідприємство;
- середнє підприємство;
- велике підприємство;
- група підприємств.

Це в цілому відповідає структурі суб'єктів підприємництва у економічно розвинутих країнах, що дає право на порівняння показників його розвитку із показниками розвитку цих країн, аналізу отриманих даних і підготовки пропозицій для подальшого вдосконалення розвитку цієї сфери економіки України.

В умовах системної перебудови національної економіки підприємницький сектор виконує свою провідну роль і виступає гарантом стабільності економіки та підвищення рівня життя її громадян. Реальний стан цього сектора підтверджують статистичні дані та стійка тенденція розвитку.

Динаміка загальних темпів приросту суб'єктів підприємництва країни свідчить про те, що починаючи з 1991 року, цей сектор економіки кількісно виріс майже у 12 разів [1].

Сучасний стан економіки ринків, що формуються, потребує не лише кількісного, а й якісного зростання підприємницького сектору.

Згідно із даними Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України [2] станом на 01.10.2014 було зареєстровано 1 320 954 суб'єктів господарської діяльності, з них: 1 267 875 юридичних осіб та 53 079 суб'єкта без статусу юридичної особи.

Загальна динаміка кількості зареєстрованих суб'єктів господарювання, за період 2008—2012 років характеризується сталим зростанням (рис. 2).

Проте, за даними Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємства, загальна кількість діючих суб'єктів господарської діяльності за останні п'ять років залишається майже незмінною. Станом на 01.01.2013, їх кількість становить 4 046 270 одиниць, що на 0,02 % більше ніж за відповідний період 2011 року [3] (рис 3).

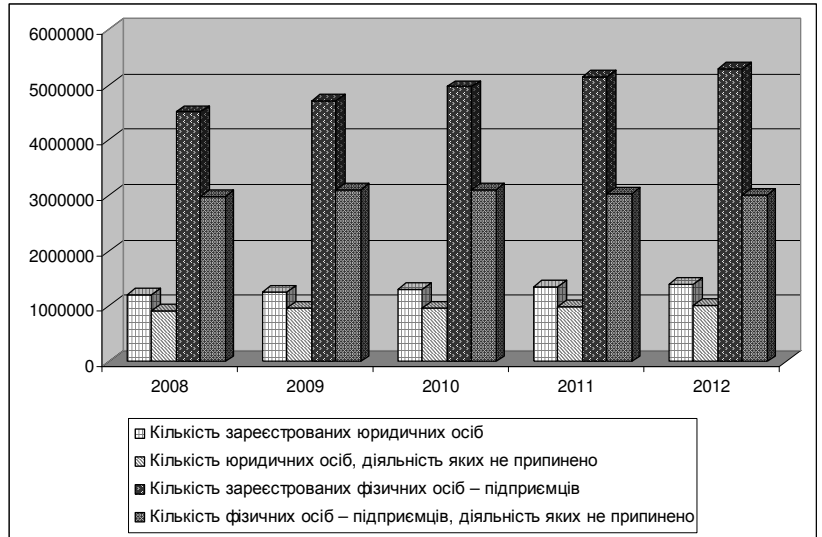

Рис. 3. Загальна кількість діючих суб'єктів господарської діяльності

Тобто у динаміці система підприємництва не характеризується суттєвими структурними та кількісними змінами.

Розвиток системи підприємництва можливо проаналізувати за результатами динаміки декількох кількісних критеріїв.

По-перше, треба розглянути структуру підприємництва, співвідношення кількості підприємств та фізичних осіб суб'єктів господарювання. За даними державної служби статистики у 2012 році в Україні налічувалось 1 235 192 ФОП [4] (рис. 4).

Підприємницьке середовище відіграє важливу роль не лише у розвитку економіки країни, а також у вирішенні багатьох соціальних проблем, насамперед має забезпечувати зайнятість населення; насичувати ринок необхідними товарами та послугами, створювати здорову конкуренцію, що сприятливо впливає на розвиток економіки та забезпечує стабільність держави в цілому.

Станом на 01.01.2012 року загальна кількість суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. осіб наявного населення України становить 360 одиниць, що на 22,41 % менше ніж за звітний період минулого року. Зазначений показник зменшився у порівнянні з аналогічним показником 2011 року у зв'язку із зменшенням

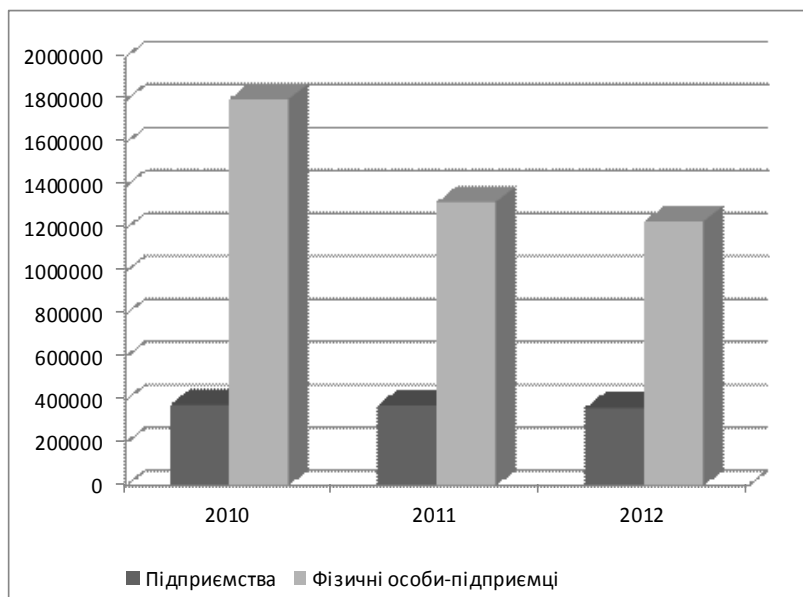

Рис. 4. Кількість суб'єктів господарювання в Україні у 2010–2012 роках

Обсяг реалізованої продукції, у відсотках

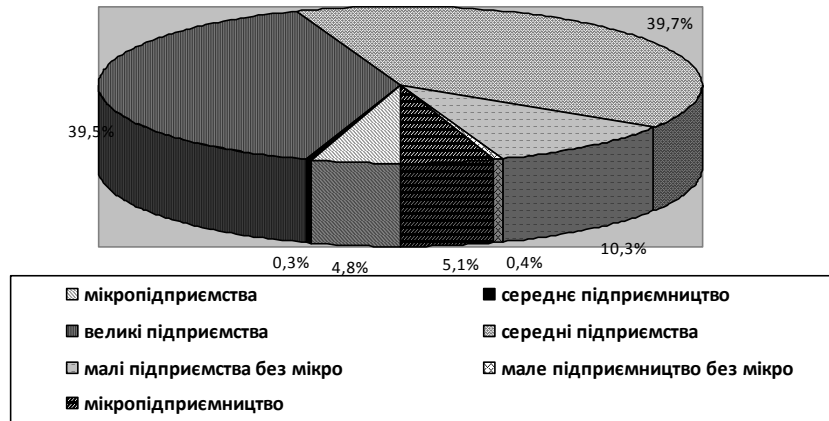

Рис. 5. Питома вага підприємств у обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) за 2012 р.

кількості фізичних осіб-підприємців з 394 одиниць до 290 одиниць у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення України. Показник кількості малих підприємств протягом 2010—2012 років майже залишався незмінним — 70 одиниць у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення України. При цьому, у 2009 році цей показник становив 82 одиниці [4].

За розмірами бізнесу в Україні встановилися загальноєвропейські пропорції співвідношення. Але за часткою у ВВП сектор малого та середнього підприємництва ще не досяг середнього рівня розвинених країн, де ця частка дорівнює 50—60 відсотків проти 10—15 відсотків в Україні.

За даними Державної служби статистики України за 2012 рік загальний обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) суб'єктами господарювання за видами економічної діяльності склав 4 459 818,8 млн грн. [4].

Частка продукції реалізованої підприємствами у % до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) станом на 01.01.2013 становила — 94,2%. З них 54,8% — це частка середніх та малих підприємств. Частка обсягу реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) суб'єктами господарської діяльності — фізичними особами-підприємцями становила 5,8% [4] (рис. 5).

У розподілі за видами економічної діяльності пріоритетними сферами діяльності суб'єктів малого і серед-

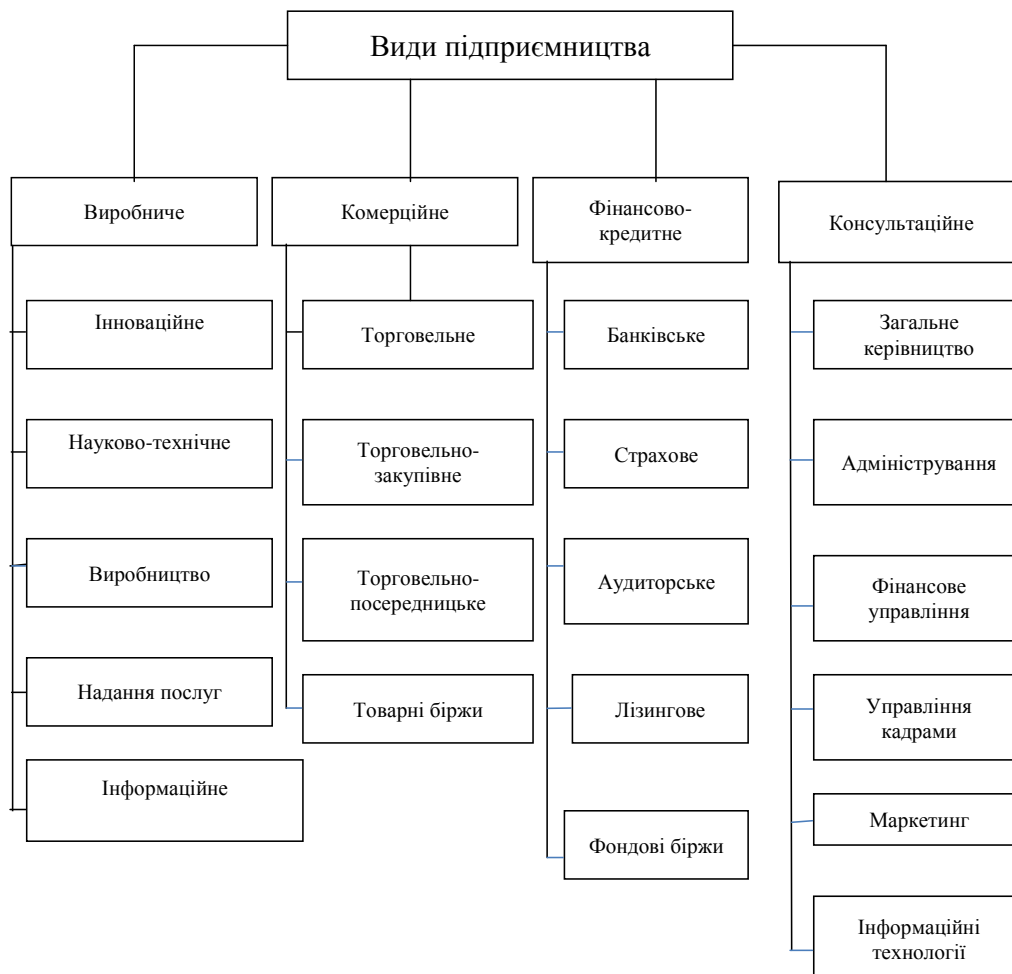

Рис. 6. Види підприємництва за змістом економічної діяльності

ного підприємства залишаються торгівля та сфера послуг, питома вага яких від загального обсягу реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) сумарно становить 64 %. Значно меншими є показники промисловості (9,7 %); сільського господарства (8,8 %), будівництва (7 %).

Залежно від змісту економічної діяльності підприємство розділяють на чотири види: виробниче; комерційне; фінансове, консультаційне. На рисунку 6 представлена схема цих видів підприємницької діяльності (на основі [5, с. 20]).

Ці види підприємництва взаємозалежні між собою й взаємно доповнюють один одного. Виробниче підприємство містить у собі діяльність по виробництву продукції, проведенню робіт, надання послуг та інше, що підлягають реалізації споживачам за допомогою посередників — агентів, брокерів і інших, або власними чинностями.

Комерційне підприємство характеризується тим, що його сутність становлять товарно-грошові відносини й торгово-обмінні операції. У цьому виді підприємства також має місце перепродаж товарів і послуг. Відмітною рисою комерційного підприємства від виробничого є те, що в комерційному підприємстві відсутня необхідність забезпечення виробничими ресурсами, тому що немає самого виробництва продукції, а тільки вирішується завдання вибору — який товар необхідно купити й у якому районі необхідно його реалізувати.

Фінансове підприємство до деякої міри є різновидом комерційного підприємства, об'єктом купівлі-продажу якого виступає специфічний товар у вигляді грошей, валюти, різних цінних паперів (акцій, облігацій, векселів та інше), які слугують основним об'єктом товарно-грошових відносин, перетворюючи їх у грошово-грошові, валютно-грошові [5, с. 21].

Консультаційне підприємство пов'язане із наданням послуг у сфері адміністрування, маркетингу, інформаційних технологій, управління фінансами та кадрами.

В умовах системної перебудови економіки України у напрямі її адаптації до ринкових відносин, в яких має домінувати соціальна орієнтація, об'єктивно необхідним є створення трансформаційних механізмів, які б стимулювали суб'єктів господарювання нарощувати обсяги та підвищувати ефективність виробництва, оновлювати виробничу матеріально-технічну базу. Але реалії формування підприємницького ресурсу в українській економіці свідчать, що цей процес натрапляє на ряд істотних перешкод: по-перше, реформи, що проводяться, не завжди відповідають рівневі розвитку підприємництва; по-друге, унаслідок домінування умов трансформаційних процесів в економіці відбувається надмірне збільшення невизначеності підприємницької діяльності; по-третє, недосконалість інституційного середовища підприємництва призводить до негативного обмеження свободи підприємницької діяльності. Всі ці перешкоди стосуються як загального підприємницького середовища, так і, особливо, його невід'ємної складової — сектора малого підприємництва.

Розвиток вітчизняної системи підприємництва свідчить про низку негативних явищ, які не вдалося подолати за всі роки його розбудови. Сучасні дані динаміки економічних показників підприємницького сектору економіки характеризується низьким рівнем процесів капіталізації, інвестування, інформатизації та інноваційних технологій, які відбуваються як в сегменті малого, так і загального підприємницького середовища [1].

Українська система підприємництва не досягає рівня розвинених країн у сферах матеріально-технічного, фінансового, інвестиційного та інноваційного забезпечення активізації підприємницької діяльності у всіх секторах економіки, та особливо у секторі малого бізнесу.

Для ґрунтового подолання всіх накопичених негативних явищ у підприємницькій системі України необхідно забезпечити цілісну комплексну підтримку цільових локомотивних галузей економіки в збалансованій системі всіх сфер підприємництва. Це забезпечить досягнення економічних показників розвинених країн та ефективне використання конкурентних переваг представників вітчизняної економіки у глобальному економічному просторі.

ВИСНОВКИ

Дослідження сучасної системи підприємництва дає змогу виявити головні напрямки створення моделі мотивації підприємницької діяльності. Мотивація підприємства повинна базуватися на інструментах мотивації малого, середнього та великого підприємництва до ефективного розвитку та продуктивної взаємодії в рамках національних стратегічних пріоритетів. Необхідно забезпечити зростання вкладу малого і середнього підприємництва у формування ВВП і комплексно активізувати діяльність виробничого та інноваційного підприємництва як найбільш перспективного напрямку розвитку господарської діяльності.

Література:

1. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь / К.О. Ващенко, З.С. Варналій, В.Є. Воротін, В.М. Геєць, Е.М. Кужель, О.В. Лібанова та ін. — К., Держкомпідприємство, 2008. — 226 с.
2. Кількість суб'єктів ЄДРПОУ за правовим статусом. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Аналітичний звіт про стан і перспективи розвитку малого та середнього підприємства в Україні. Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua/info/3226>
4. Розвиток підприємництва. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Симоненко В.Н. Формирование механизма предпринимательских финансовых структур: мотивационный аспект: монография / В.Н. Симоненко, Н.Н. Симоненко. — Хабаровск: Изд-во ДВГУПС, 2005. — 134 с.

References:

1. Vaschenko, K.O. Varnalij, Z.S. Vorotin, V. Ye. Heiets', V.M. Kuzhel', E.M. and Libanova, O.V. (2008), Pro stan ta perspektyvy rozvytku pidprijemnytstva v Ukraini: Natsional'na dopovid' [On the status and prospects of business in Ukraine: National Report], Derzhkomprijemnytstvo, Kyiv, Ukraine.
2. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2014), "Number of subjects EDRPOU for legal status", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 20 October 2014).
3. The official site of State Administration of Ukraine for Regulatory Policy and Entrepreneurship Development (2014), "Analytical report on the status and prospects of development of small and medium enterprises in Ukraine", available at: <http://www.dkrp.gov.ua/info/3226> (Accessed 15 August 2014).
4. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2014), "Development of entrepreneurship", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 20 October 2014).
5. Simonenko, V.N. and Simonenko, N.N. (2005), Formirovanie mehanizma predprinimatel'skih finansovyh struktur: motivacionnyj aspekt [Formation mechanism of enterprise financial structures: motivational aspect] Izdatel'stvo DVGUPS, Khabarovsk, Russia.

Стаття надійшла до редакції 29.10.2014 р.